

SĖKMĖS VAIDMUO AUKLĖJANT

Teorija ir praktika rodo, kad teigiamų charakterio savybių formavimuisi būtina sėkmė. Tai vidinė terpė aukštesniam paauglio statusui bendruomenėje rastis. Kadangi daugelis mano tirtų pedagogiškai apleistų paauglių buvo nepažangūs mokiniai, todėl sėkmę patirti lengviausiai galėjo pirmiausia užklasinėje ir užmokyklinėje veikloje. Kauno miesto mokyklų klasių vadovai, atsižvelgdami į auklėtinių polinkius ir interesus, padėjo pasirinkti jiems vieną ar kitą būrelį, organizaciją, mėgstamą darbą. Daugelis jų veikė ne mokyklos patalpose. Tai labiau patiko šiems mokiniams, nes mokykla dėl dažnų mokslo nesėkmių jau buvo spėjusi gerokai paaugliams įgristi.

Dalyvavimas užklasinėje veikloje išryškino pedagogiškai apleistų paauglių interesų nepastovumą. Jei 1988-1989 m.m. pradžioje techninius, sporto, dalykinius būrelius lankė 320 mokinių (iš 403 eksperimente dalyvavusių mokinių), tai mokslo metų gale lankė tik 196 (61,25%). Toks blaškymasis tarp būrelių ir „savęs ieškojimas“ yra būdingas pedagogiškai apleistiems paaugliams. V. Aramavičiūtė, 1975 m. tyrinėjusi mokinių užklasinę veiklą, pažymėjo, kad iš 250 mokinių 87 neperiodiškai lankė užklasinius ir užmokyklinius užsiėmimus, o 149 visai nedalyvavo jokioje veikloje. A. Čepas, V. Pavilionis (1973 m.) atkreipė dėmesį į tą faktą, kad nepastovius paauglių interesus galima paaiškinti nepasitikėjimu savimi, valios stoka. Todėl po pirmųjų nesėkmių, nesugebėjus „sublizgėti“ būrelyje, jie daugiau jo nebelankė. Kauno paauglių poelgius taip pat buvo galima paaiškinti minėtomis priežastimis ir nenoru „apsijuokti prieš draugus“.

Noriai lankė „sunkūs“ mokiniai laivų modeliavimo būrelį Kauno 33-oje vidurinėje mokykloje. Šiam būreliui daug metų vadovavo mokytojas J. Repečka. Jame užsiiminėjo mokiniai – daugkartiniai respublikinių ir tarprespublikinių varžybų nugalėtojai. Jau keli metai į antrąją būrelių sudėtį buvo priimami po 15–20 pedagogiškai apleistų paauglių, norinčių konstruoti laivus. Draugiškas ir reiklus bendraminčių būrys iš kiekvieno nario reikalavo gero ar patenkinamo mokymosi ir elgesio. Todėl „senųjų“ būrelio narių visai nestebindavo, kai naujokai per metus ištaisydavo blogus dalykų ir elgesio pažymius. Paskutiniųjų metų laikotarpiu, nesugebėję įvykdyti būrelio reikalavimų, iš jo išėjo tik 5 „sunkūs“ mnokiniai.

Nepavykus mokinių sudominti veikla būreliuose, jie buvo orientuojami į konkretų socialiai naudingą darbą. Todėl daug pedagogiškai apleistų paauglių dirbo mokyklos remonto brigadose, o vasarą drauge su tėvais gamyklose: Palémono keramikos gamykloje, „Drobėje“, Troleibusų parke, statybos-remonto organizacijose, viešojo maitinimo įmonėse, vaikų lopšeliuose-darželiuose, kooperatyvuose.

Stebint pauglius darbe, kalbantis su jais, paaiškėjo, kad netgi trumpalaikis darbas buvo reikšmingas individui, formuojantis socialiai reikšmingam aktyvumo motyvui, mokinio aukštesnio statuso įtvirtinimui bendruomenėje.

Labai svarbus daugeliui paauglių buvo ateities motyvas. Pedagogų nuomone, interesas savo ateičiai, – tai stimulas kūrybiniams ieškojimams, savirealizavimui.

Nustatant, kaip kito pedagogiškai apleistų paauglių ketinimai ir formavosi ateities motyvas 2 metų laikotarpiu, antrųjų eksperimento metų pabaigoje mokiniai buvo testuojami aprašu „Kas man patinka“ (L. Jovaiša, 1970). Paaiškėjo, jog tarp berniukų labiausiai populiarios techninio profilio specialybės, o siuvėjos, kirpėjos, mezgėjos profesijos domina mergaites.

Atsižvelgiant į turimą informaciją apie šiuos mokinius, konstatuotina, jog 92 (67,15%) mokiniai išryškino tas savybes, kurių reikėjo renkantis trokštamą profesiją. 28 (20,43%) paauglių ketinimai neadekvatūs jų galimybėms, todėl jie blaškėsi, ieškodami savo gyvenimo kelio. Jų pasirinkimą lėmė situacija. Šių mokinių norai konfrontavo su tėvų, mokytojų orientacinėmis nuostatomis. Iš apklaustųjų mokinių 17 (12,42%) visai abejingi ateičiai, jų nedomino konkretaus gyvenimo kelio pasirinkimas. Jų ateities credo „Kaip bus – taip“.

16 (11,35%) paauglių rimtai rengėsi profesijai, todėl lankė panašaus profilio būrelius (jaunųjų technikų, kartingo). kai kurios mergaitės namuose mokėsi siūti, austi, mezgti mašina.

Eksperimento pabaigoje analizuojant individualaus ir bendruomeninio darbo formas su mokiniais, ateities motyvas jiems darėsi vis reikšmingesnis.

Antrasis „sėkmės“ metodikos etapas – pamokinė veikla (A. Juška, T. Stulpinas, 1977). Kad pedagogiškai apleisti mokiniai greičiau pasiektų geresnių mokymosi rezultatų, eksperimentinių mokyklų mokytojai buvo konsultuojami, kaip padėti mokiniams greičiau patirti sėkmę. „Sėkmės“ metodikos sudėtinės dalys:

pozityvus stimuliavimas,

diferencijuoti reikalavimai,
racionalios mokomosios veiklos organizavimas,
intensyvus mokymas,
pamokinės veiklos derinimas su užklasine veikla.

Ši metodika, kurios tikslas – šalinti spragas dalyko kurse, įtvirtinti mokomosios medžiagos pagrindus, ugdyti teigiamą požiūrį į dalyką, buvo įgyvendinama įvairiais individualaus priėjimo būdais. Tai lengvesnių kūrybinio pobūdžio užduočių skyrimas, išryškinant dalyko esmę, individualus papildomas darbas po pamokų, įtvirtinantis mokėjimus ir įgūdžius, papildomos dalykinės konsultacijos, individualios ir diferencijuotos užduotys; darbas homogeninėmis ir heterogeninėmis poromis, komandomis; atsakinėjimas žodžiu leidžiant pasinaudoti mokytojo ir mokinių užvedamaisiais klausimais; atsakinėjimas pasiruošus iš anksto; tėvų, mokinių kolegiška pagalba atsiliekantiems moksle, atsiskaitymas už kurso dalį pagal individualų grafiką, žinių gilinimas dalyko būreliuose ir kt.

Pozityvaus stimuliavimo esmė – žadinti teigiamus išgyvenimus, susijusius su mokymosi sėkme, pakilia, emocinga psichologine klasės aplinka, su paskatinimu už gerai atliktą visuomenei naudingą darbą, su mažoriniu bendravimo tonu. Ypač palankiai ši aplinka veikė tuos pedagogiškai apleistus mokinius, kurių šeimose psichologinė atmosfera buvo slogi.

Siekdami, kad mokiniai greičiau patirtų sėkmę, kai kurie mokytojai skirdavo pedagogiškai apleistiems mokiniams lengvesnes individualias užduotis. Sistemingai jas atliekant, augo mokinių pasitikėjimas savo jėgomis. Taip susiformavo palankios sąlygos sunkesnėms mokymosi užduotims įveikti.

Pedagogai, kurdami sėkmės situacijas, skatino paauglius dažniau grįžti atminties takais į ankstyvesnius mokymosi metus, prie tų gerų poelgių ir darbų, kuriuos jie kada nors atliko. Tokiu būdu mokytojai stengėsi diegti mintį, kad jie ne blogesni už kitus mokinius, ne „antrarūšiai“. Šitokiai nuomonei formotis padėjo ir savitarpio pagalba vienas kitam. Todėl pedagogai pamokė ir mokinius – savanorius konsultantus (jų bičiulius, draugus), kurie veikloje vadovavosi principais – savitarpio pagalba, geranoriškumas, savanoriškumas.

Mokytojai stengėsi kelti reikalavimus atitinkančius pedagogiškai apleistų paauglių jėgas. Tokia diferencijuotų reikalavimų metodika šiai mokinių kategorijai svarbi buvo todėl, kad daugelis jų buvo mažiau darbingi, negu gerai besimokantys mokiniai, patys nepajėgė įveikti sunkumų. Be to, jie labilesnės

nervų sistemos, neišvermingi, greičiau pavargsta. Todėl mokytojams iškilo uždavinys – tausoti jų jėgas, skatinti darbingumą, stiprinti psichikos galias, gerai apgalvoti individualizuotą ir diferencijuotą užduočių sistemą.

Racionaliai organizuojant mokomąją veiklą, mokiniai buvo orientuojami įgyti žinias per pamokas, vadovaujant mokytojui. Namų darbams skiriamos užduotys, papildančios žinias. Tai skatino kartoti ankstesniąją medžiagą, geriau rengtis kitai pamokai.

Kad palengvintų mokymąsi, sutrumpintų jam skirtą laiką, sutelktų dėmesį į mokomąją medžiagą, pedagogai didelį dėmesį skyrė tikslingam darbų būdų pasirinkimui. Tai padėjo mokiniams tvirčiau įsisąmoninti žinias, sumažinti psichologinę mokinio įtampą. Šitai atpalaidavo mokinius nuo papildomo ir nuobodaus mokymosi namuose.

Intensyvaus mokymo esmę sudarė mokinių veiklos tempo didinimas pamokoje, atliekamo darbo apimties plėtotė, jos kokybės gerinimas atsižvelgiant į išaugusias mokinių galimybes. Tik mokinių realių ir potencialių jėgų apskaičiavimas bei įvertinimas, atsilikimo moksle įveikimas, reikalavimų diferencijavimas ir mokomųjų užduočių individualizavimas, pakilus, emociškai palankus psichologinis nusiteikimas, vylimasis sėkmės, racionalus mokomosios veiklos organizavimas, individualių ir kolektyvinių darbo formų kaita pagerino mokinių darbingumą ir darbo našumą.

Pedagogiškai apleisti mokiniai, būdami mokyklos pedagogų dėmesio centre, nebuvo išskiriami iš kitų mokinių tarpo. Todėl pedagoginio apleistumo šalinimo problema, kurios pagrindas – mokomojo proceso auklėjimo efektyvinimas, buvo sprendžiamas drauge su kitomis užklausinėmis, užmokyklinėmis veiklos problemomis.

Didelis rūpestis mokytojams buvo pedagogiškai apleistų paauglių egocentrinės motyvacijos perorientavimas. Vadovaujantis humanistine pedagogika, visi mokiniai, taip pat ir pedagogiškai apleisti, buvo orientuojami į humaniškų tarpusavio santykių idealą, sudarantį dorovės pagrindą. Humanistikumas buvo suprantamas kaip pagalba kitam, jautrumas kitų skausmui ir džiaugsmui, dėmesys žmogui, jo asmenybės tausojimui, nepakantumas antihumanizmo apraiškoms (žiaurumas, abejingumas). Humanistinių santykių idealo formavimas vyko trimis būdais: etiniu pokalbiu, teigiamu pavyzdžiu, kryptingai organizuota visuomenei naudinga veikla (St. Dzeruškaitė, 1984).

Kuriant tarpusavio santykius, buvo naudojami tie pedagoginio poveikio būdai, kurie skatino paauglių norą geriau elgtis, pasitikėti savo jėgomis:

a) būdai, padedantys kurti gerus tarpusavio santykius (prašymas, paskatini-
mas, atleidimas ir t.t.);

b) skatinantys ugdytinius dorovingai elgtis (itikinimas, pasitikėjimo rody-
mas, dorovinės pratybos ir t.t.);

c) kuriami auklėtinio jausmų ir interesų dinamikos pagrindu (tarpininkavimas, auklėtinio altruistinių jausmų žadinimas ir t.t.);

d) užslėpto veikimo būdai (užuomina, priekaištas, tariamas abejingumas).

Ypač veiksminga, pedagogų ir mokinių nuomone, individualaus darbo su pedagogiškai apleistais mokiniais forma – psichopedagoginė konsultacija. Ją vedė psychologai, o dažniausiai – direktorių pavaduotojai arba kiti pedagogai, turintys darbo su sunkiai auklėjamais mokiniais patirtį ir pastoviai besidominę šia problema. Ji buvo teikiama sistemingai, iš anksto numatytu laiku pagal pedagogiškai apleistų paauglių pageidavimus. Jos metu buvo orientuojamasi į mokinių intelekto, emocijų, valios, charakterio ir nerimo stiprumą, į saviuoklos organizavimą. Vėlesni tyrimai parodė, jog konsultacijos ypač naudingos mokiniams, turintiems charakterio akcentuacijų, valios trūkumų, apimties nerimo.

Daugelis pedagogiškai apleistų paauglių, patyrę sėkmę užklasinėje ir pamokinėje veikloje, per konsultacijas suvokę savo charakterio, valios, emocinės sferos trūkumus, panoro tobulinti save, panūdė užsiimti saviuokla.

Pedagogiškai apleistų paauglių problemų ir nerimo dinamika buvo tiriama specialiu standartizuotu „rašinėliu“ – aprašu ir gauti šie rezultatai (žr. lentelę).

Lentelė

Pedagoginio apleistumo lygio mažėjimo dinamika

Grupės	Iš viso sumažėjo problemų šeimoje		Iš viso sumažėjo laisvalaikio problemų		Iš viso sumažėjo mokymosi problemų		Iš viso sumažėjo problemų	
		%		%		%		%
Eksperimentinė (75 mokiniai)	307	16,37	433	23,09	507	27,09	402	21,44
kontrolinė (92 mokiniai)	82	3,56	162	7,04	127	5,52	130	5,62

Pagal statistinius duomenis per dvejus eksperimento metus pagerėjo pedagogiškai apleistų mokinių pažangumas, elgesys, teigiami pokyčiai įvyko dorovinėje sferoje. 85% mokinių buvo išrašyti iš sunkiai auklėjamųjų įskaitos.